

Agnieszka Zielińska, Piotr Kowalski

Piotr Kowalski, Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 181

Rocznik Toruński 38, 256-259

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Kowalski, *Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*, seria: Biblioteka To-MiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss.181.

W 2010 r. nakładem Wydawnictwa Naukowego Adam Marszałek ukazała się publikacja Piotra Kowalskiego: *Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*. Na okładce wykorzystano fotografię wschodniej pierzei Rynku Staromiejskiego wraz z pomnikiem Mikołaja Kopernika, pochodzącą z prywatnych zbiorów prof. Magdaleny Niedzielskiej. Dzięki takiemu projektowi okładki, jak i tytułowi, publikacja przybiera charakter popularnonaukowy i zachęca do zapoznania się z jej treścią.

Piotr Kowalski określił szerokie, ale bardzo trafne ramy czasowe, dla których przeprowadził swoje badania. Dzięki temu otrzymujemy ciekawą historię wycinka Torunia za cały okres pruski 1793–1920. Autor oparł się w swej publikacji na bardzo interesujących i po części unikatowych dla Torunia źródłach. Wykorzystał bowiem spisy ludności z czasów Księstwa Warszawskiego, toruńskie księgi ludnościowe – Seelenlisten, jak również miejskie księgi adresowe. Autor posiłkował się też bogatą literaturą związaną z zagadnieniami socjotopograficznymi, m.in. autorstwa Krzysztofa Mikulskiego, jak również niezmiernie ważnymi dla dziewiętnastowiecznego Torunia publikacjami Magdaleny Niedzielskiej czy Kazimierza Wajdy. Pełny spis źródeł rękopiśmiennych, drukowanych jak i wykorzystanej literatury autor przedstawił w bibliografii na końcu książki (s. 171–176). Zamieścił w swej publikacji osiemnaście tabel w tekście głównym oraz czterdzieści w aneksie. Uatrakcyjnił też książkę czternastoma rycinami. Spis rycin i map, jak również spis tabel, czytelnik odnajdzie na s. 177–181.

W rozdziale pierwszym autor analizuje funkcje Rynku i pierzei przyrynkowych w XIX i na początku XX w. Przedstawia również numerację parcel. W szczególności zajmuje się tutaj omówieniem budynków użyteczności publicznej. Przybliży czytelnikowi dzieje Ratusza, Dworu Artusa, Głównego Urzędu Celnego, Komendantury, Zboru Ewangelickiego, Głównego Urzędu Poczty, Hotelu „de Sanssouci”, Hotelu „Trzy Korony”. Trzeba tu zauważyć, iż Piotr Kowalski przedstawia zarys dziejów od początku istnienia poszczególnych budynków, nie podaje też suchych faktów, lecz okrasza je ciekawostkami, które mogą być interesujące nie tylko dla historyka, lecz dla każdej osoby, która ma chęć dowiedzieć się czegoś ciekawego o przeszłości Torunia. Opisując wyżej wymienione hotele wymienia znane osobistości, nierzadko pochodzące z rodów królewskich, które w owych hotelach toruńskich przebywały.

W rozdziale pierwszym autor wspomina też o tablicach i pomnikach znajdujących się na Rynku, omawia strukturę demograficzną, skład wyznaniowy i narodowościowy jego mieszkańców. Wreszcie zajmuje się również strukturą zawodową ludności Rynku Staromiejskiego. W tym celu w tekście zamieszcza pięć tabel dotyczących stratyfikacji zawodowej mieszkańców Starego Rynku w latach 1810–1843 i 1866–1919, gdzie stosuje podział na działy gospodarki lub grupy zawodowe (podobny do dość trafnego schematu zastosowanego przez Haralda Mienickiego¹) z wydzieleniem narodowości (Niemcy, Polacy, Żydzi), jak również określeniem stosunku do pracy (samodzielni, czeladnicy, uczniowie). W tym miejscu można by zastanowić się nad możliwością syntetycznego ujęcia niektórych danych z tabel i stworzenia kilku interesujących wykresów, które na pewno dla przeciętnego czytelnika byłyby ciekawe i bardzo czytelne. W odniesieniu do zawartości tekstu głównego zmieniłabym tytuł podrozdziału 5, natomiast ten właśnie tytuł wykorzystałabym i utworzyłabym część 5.3. w odniesieniu do tekstu ze stron 47–59.

W rozdziale drugim autor wkracza na grunt dokładnych badań nad zamożnością właścicieli kamienic na Rynku Staromiejskim. Omawia koszty życia w XIX-wiecznym Toruniu, w tym zarobki robotników, koszty zamieszkania, stawki dla służby, guwernantek, opłaty w dorożkach miejskich, opłaty za używanie wody. Określa również wysokość dochodu rocznego, która kwalifikowała osobę do grupy ludności zamożnej jak i najbogatszych mieszkańców Starego Rynku. W tym celu zamieszcza pięć tabel, w których wymienia mieszkańców Rynku Staromiejskiego z dochodem rocznym 1000 talarów i więcej. Tabele te sporządzone zostały dla lat 1851, 1855, 1860, 1865 i 1870. W ten sposób czytelnik otrzymuje pełny wykaz najbogatszych mieszkańców Torunia na przestrzeni dwudziestu lat. Autor w omawianym rozdziale przedstawia też na konkretnych przykładach ceny nieruchomości na Rynku oraz wysokość opłat czynszowych. Omawia również wygląd i cechy architektoniczne kamienicy mieszczańskiej na Rynku Staromiejskim oraz jej funkcje w XIX w. Dokonując głębokiej i dokładnej analizy społeczności zamieszkującej Rynek Staromiejski w Toruniu ukazuje, jak centrum miasta zmieniało się wraz ze zmianami społeczno-gospodarczymi wkraczającymi na ziemię polskie w XIX w. Istotnym elementem tych zmian, jak wykazały badania autora, była zamiana kamienic własnościowych na czynszowe, na co wpłynęła zasadnicza zmiana w strukturze społeczno-zawodowej mieszkańców Rynku, jak również powolna, lecz konsekwentna zamiana struktur społeczeństwa feudalnego na

¹ H. Mienicki, *Struktura zawodowa ludności Torunia w 1825 roku*, *Zapiski Historyczne*, t. 32, 1967, z. 3, s. 21–46.

rzecz kapitalistycznego. Co ważne, autor nie poprzestaje na ogólnym omówieniu charakteru kamienicy, lecz odwołuje się do konkretnych przykładów kamienic, w których dokonane zostały różnego typu zabiegi architektoniczne mające na celu przystosowanie budynku do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej w Toruniu. Zamieszcza także tabele zawierające liczbę rodzin, liczbę członków rodzin, jak i czeladzi zamieszkującej w kamienicach Starego Rynku w latach 1810–1843. Czytelnik ma również możliwość bliższego poznania poszczególnych właścicieli kamienic przyrynkowych. W tym celu w aneksie autor umieścił tabele, które zawierają wykaz właścicieli kamienic na Rynku Staromiejskim wraz z ich zawodem i wyznaniem oraz numerem parceli. Tabele obejmują 39 momentów czasowych z okresu od 1810 do 1919 r. Niezmiernie ciekawą częścią drugiego rozdziału jest omówienie najważniejszych przedsiębiorstw rodzinnych funkcjonujących na Rynku Staromiejskim: firma J. M. Wendisch (fabryka mydła), firma A. Lentz (fabryka mydła), firma L. Dammann & Kordes (sklep kolonialny z handlem winami i destylacją), księgarnia muzyczna E. Lambecka. Autor zamieszcza tutaj interesujące ryciny przedstawiające ogłoszenia poszczególnych firm mieszczących się przy Rynku. Uatrakcyjniamy one tekst i przybliżają czytelnikowi działalność omawianych w tekście przedsiębiorstw. Dodatkowo w przypadku firmy Wendischa Piotr Kowalski podaje w tabeli liczbę członków rodziny oraz czeladzi w wybranych momentach czasowych lat 1820–1843. Dla firmy Lentza czyni to dla okresu 1839–1900, a dla firmy Dammann & Kordes – dla okresu 1836/37 – 1912. Na końcu drugiego rozdziału (s. 116) autor zamieścił plan, na którym przedstawia rozkład i numerację parcel położonych przy Rynku Staromiejskim w latach 1807–1815. Mapa niestety jest mało czytelna. Publikacja ta jest efektem pracy magisterskiej, ale dla celów wydawniczych można było zamieścić większy i wyraźniejszy plan już na początku rozdziału pierwszego, który objaśniałby położenie poszczególnych pierzei przyrynkowych, numerację parcel, a także położenie omawianych budynków użyteczności publicznej, takich jak Ratusz, Dwór Artusa i inne. Bardzo cenne dla czytelnika są na pewno zamieszczone na stronach 117–122 ryciny przedstawiające poszczególne pierzeje Rynku Staromiejskiego. Jednak tylko w przypadku ryciny 7 autor podaje przybliżoną datę, do której odnosi się przedstawiony narożnik Rynku. Biorąc pod uwagę potrzeby czytelnika – miłośnika Torunia, a może turysty, który zainteresował się naszym miastem na tyle, iż zakupił omawianą publikację, celowe byłoby porównanie zamieszczonych fotografii Rynku ze współczesnymi fotografiami, ale to zapewne wykraczało poza ramy przyjętego tematu. Zawsze jednak w takich przypadkach byłoby miłym dodatkiem. Oczywiście nie można odmówić autorowi dopełnienia obowiązku porównania ze

stanem dzisiejszym numeracji Starego Rynku wraz z rodzajem znajdującego się tam budynku. Dokonał tego w tabeli 40 aneksu.

Materiał przedstawiony przez Piotra Kowalskiego traktować rzeczywiście można jako poruszenie pewnych zagadnień socjotopograficznych, ponieważ nie został na podstawie przeprowadzonych badań sporządzony plan Rynku Staromiejskiego z naniesioną strukturą zawodową czy też stratyfikacją majątkową. Przyznać jednak trzeba, iż zebrany materiał jest na tyle dokładny i obszerny, że powinien być w przyszłości wykorzystany do sporządzenia pełnej socjotopografii Rynku Staromiejskiego w formie kartograficznej. Należałoby się tu wzorować na socjotopografii Starego i Nowego Miasta Torunia sporządzonej przez Krzysztofa Mikulskiego dla lat 1394–1455 oraz dla 1703 r.²

Autor w swej pracy nie tylko zebrał bardzo bogaty materiał dotyczący ludności zamieszkującej Stary Rynek, ale również dokonał wnikliwej analizy i wyciągnął istotne wnioski. Pokazał tę społeczność w okresie XIX w., który jawi się tutaj jako czas ważnych przemian społeczno-gospodarczych i mentalnościowych, którym podlegają nie tylko wielkie narody, ale które w dosłowny sposób wpływają na życie każdego człowieka.

Publikację Piotra Kowalskiego należy uznać za niezmiernie ciekawą. Zawiera ona istotne informacje dla badaczy dziejów Torunia, interesujący materiał dla miłośników miasta, a także wiele treści, które mogą przypaść do gustu turystom odwiedzającym nasze miasto.

Agnieszka Zielińska (Toruń)

² K. Mikulski, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku*, Toruń 1999, załączone plany: Socjotopografia Starego i Nowego Miasta Torunia w latach 1394–1455, Socjotopografia Starego i Nowego Miasta Torunia w 1703 roku.